

نقش نورپردازی در حضورپذیری کودکان در پارک‌های شهری؛ نمونه موردی: زمین بازی کودکان پارک فدک تهران

تاریخ دریافت: ۹۳/۸/۱۰
 تاریخ پذیرش نهایی: ۹۳/۹/۱۰

سمانه جلیلی صدرآباد* - مصطفی بهزادفر**
 امیرحسین یزدان‌نیاز***

چکیده

یکی از مباحث مطرح در شهرسازی معاصر، شهر دوستدار کودک می‌باشد که در آن ویژگی‌های کودک و نیازهای آن در نظر گرفته می‌شود. حضور کودکان در عرصه‌های همگانی اهمیت بسیاری دارد و موجب اجتماع‌پذیری آن‌ها خواهد شد. نورپردازی یکی از عواملی است که امکان تداوم حضور کودکان را در عرصه‌های همگانی امکان‌پذیر می‌سازد. نورپردازی بهتر، امنیت بیشتر و لذت از بازی و به تبع آن حضورپذیری گسترده‌تر کودکان را به دنبال خواهد داشت. حضور بیشتر آن‌ها در عرصه‌های همگانی موجبات اجتماع‌پذیری را تسهیل می‌کند که خود زمینه‌ی مناسبی برای حضور کودکان امروز در سازندگی فردای کشور می‌شود. این مقاله با هدف درک شرایط زمین بازی کودکان در داخل پارک‌های شهری در ارتباط با نورپردازی و راهکارهایی برای حل مسائل احتمالی تدوین شده است. در پژوهش فوق از شیوه‌ی مطالعات اسنادی، مشاهده و مصاحبه با کودکان و والدین آن‌ها برای درک رابطه‌ی بین حضور کودکان در عرصه‌های همگانی و نورپردازی با مورد کاوی پارک فدک تهران استفاده شده است. با بررسی‌های میدانی انجام شده می‌توان نتیجه‌گیری کرد که نورپردازی مناسب می‌تواند باعث ارتقاء حس امنیت در کودکان و والدین آن‌ها شود و بالتبع حضور، حضورپذیری و اجتماع‌پذیری آن‌ها افزایش یابد.

واژگان کلیدی: نورپردازی، حضورپذیری، شهر دوستدار کودک، کودک، زمین بازی.

مقدمه

کودکان جزء اقشار آسیب‌پذیر جامعه هستند؛ کودکان، در پاره‌ای از اوقات قادر به بیان نیازهای خود نیستند، در حالی که درک نیازها و برطرف کردن نیازهای این گروه از جامعه اهمیت زیادی برای آینده‌ی آن‌ها و کشور دارد. حضور کودکان در عرصه‌های همگانی می‌تواند موجب رشد بهتر فکری و فیزیکی آن‌ها شود. بسیاری از روان‌شناسان معتقدند در سنین کودکی، یادگیری از طریق بازی آزاد انجام می‌گیرد. برای بازی آزاد تعریف دقیق و مشخصی وجود ندارد. اما، از ویژگی‌های آن می‌توان به عدم برنامه‌ریزی، غیرقابل پیش‌بینی بودن، اختیاری بودن و لذت‌بخش بودن اشاره کرد. از جمله اماکن طراحی شده برای بازی آزاد کودکان، می‌توان به زمین‌های بازی اشاره کرد. طراحی زمین بازی به صورت مناسب می‌تواند حضورپذیری کودکان در این فضاها را افزایش دهد. عامل امنیت یکی از عوامل بسیار بااهمیت در جذب کودکان به فضاهای همگانی است. نورپردازی مناسب می‌تواند امنیت و به همین ترتیب حضورپذیری و اجتماع‌پذیری کودکان را افزایش دهد. به عقیده‌ی لینچ کودکان بیش از آن که در مدرسه بیاموزند، در بیرون از مدرسه و در جامعه می‌آموزند. از دید او، این نوع آموزش در شهرهای ما در حال گم شدن است (Lynch, 1980, pp. 9-12). مدرسه‌های کشور نمی‌توانند مکان پاس‌خده کاملی برای فعالیت آنان قلمداد شود، زیرا، متأسفانه در سنت‌های جاری مدارس ایرانی حاکمیت و سلطه‌ای خاص بر فعالیت کودک جاری است که تحت هیچ عنوان نمی‌تواند برای بازی آزاد کودک مناسب شناخته شود. اگر فعالیت‌های هم در آن انجام شود، آزادانه نیست و زمان محدودی را هم شامل می‌شود. مهدکودک‌های موجود در شهرها، با وجود محدودیت‌هایی که از لحاظ فضایی دارد، تنها می‌تواند ۲ تا ۳ سال میزبان کودکان باشند و امروزه در جامعه یکی از اهداف اصلی مهدکودک‌ها نگهداری و آموزش کودکان است و با وجود محدودیت فضا و امکانات، کمتر به بازی آزادانه می‌پردازند. پس بازی آزاد بیشتر در فضاهای همگانی، فضاهایی بیرون از مهدکودک‌ها، اتفاق می‌افتد و با توجه به اینکه بازی آزاد در رشد فکری کودکان تأثیر زیادی دارد، از این رو ماهیت زمین‌های بازی اهمیت بسیاری پیدا می‌کند و نورپردازی یکی از عوامل مؤثر بر حضور کودکان در زمین‌های بازی می‌باشد. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، در این مقاله به بررسی تأثیر نورپردازی بر حضورپذیری کودکان در فضاهای همگانی پرداخته شده است. بدین منظور ابتدا کودک، بازی، زمین بازی، نیازهای کودک، امنیت، حضورپذیری تعریف و بررسی شده‌اند. سپس عوامل مؤثر بر حضورپذیری کودکان در زمین‌های بازی پرداخته شده است. در ادامه با راهبرد موردکاوی و روش کیفی - کمی مبتنی بر شیوه‌ی مشاهده و مصاحبه حضور کودکان و عوامل مؤثر بر آن در پارک فدک واقع در منطقه‌ی ۸ شهرداری تهران مورد بررسی واقع شده است. بدین منظور از شیوه‌ی مطالعات اسنادی برای بررسی موضوع استفاده شده و در ادامه از شیوه‌های مشاهده و مصاحبه عمیق بهره گرفته شده است. پس با ۱۸ نفر از کودکان مصاحبه شد و برای تکمیل اطلاعات، با والدین آن‌ها نیز مصاحبه انجام گرفت. تعداد مصاحبه بر اساس دیدگاه اشباع نظری مبنی بر تکراری شدن موضوعات مطرح شده به ۱۸ نفر محدود شد. لازم به ذکر است که روش انتخاب نمونه موردی به صورت تصادفی بوده و برای مشاهده نحوه‌ی نورپردازی در دو روز یکشنبه (روز غیرپیک) و جمعه (روز پیک) در دو نوبت صبح و بعد از ظهر به پارک رجوع شده است.

۱. مطالعات پیشین

طی سال‌های اخیر درباره‌ی شهر دوستدار کودک به خصوص در کشورهای پیشرفته مطالعات و تحقیقات زیادی انجام شده است. برندان گلیسون^۱ و نیل سایپ^۲ در کتاب «خلق شهرهای دوستدار کودک» به بیان چگونگی انجام برنامه‌ریزی برای شهر بهتر با کودکان و نوجوانان و اهمیت توجه به کودکان و نقش مفید آن‌ها در طراحی در شهرها پرداخته‌اند (Gleeson & Sipe, 2006, p. 7).

اسماعیل شیعه در کتاب «آماده‌سازی شهر برای کودکان» به بررسی نحوه‌ی برخورد با کودکان و نیازهای آنان به عنوان اصلی‌ترین گروه‌های اجتماعی شهر می‌پردازد. در این کتاب، چگونگی تأمین نیازهای کودکان و انتظارات آن‌ها از شهرها بررسی شده است (Shieh, 2007).

حمیدرضا جعفری و همکاران در مقاله «بررسی ایمنی زمین‌های بازی کودکان در پارک‌ها با رهیافت برنامه‌ریزی محیطی» به بررسی برخی از اصول ایمنی بازی تجهیزات و فضاها پرداخته‌اند (Jafari et al., 2010).

اکبر کیانی و علی اسماعیل‌زاده کوکی در مقاله‌ی «تحلیل و برنامه‌ریزی شهر دوستدار کودک از دیدگاه کودکان» ابتدا به بیان ویژگی‌ها و مفاهیم شهر دوستدار کودک پرداخته‌اند. سپس به بررسی شاخص‌های شهر دوستدار کودک در شهر قوچان و مصاحبه با کودکان آن شهر به این نتیجه رسیدند که ۶۴ درصد کودکان به کمبود فضای سبز و وسایل بازی در محله‌های خود اشاره کرده‌اند (Kiani et al., 2012).

پورجعفر و همکاران نیز در مقاله‌ی «بررسی تحلیلی چگونگی برانگیزش آفرینش‌گری کودکان در طراحی فضاها و محوطه‌های شهری با تأکید بر رابطه‌ی خلاقیت و طراحی کالبدی فضاهای بازی کودکان» به برخی از معیارهای کلی و مؤلفه‌های برنامه‌ریزی و طراحی فضاها و محوطه‌های کودکان اشاره کرده‌اند (Pourjafar et al., 2010, p. 63).

۲. تعریف کودک

در فرهنگ فارسی معین، کودک به معنای کوچک، صغیر و فرزندى که به حد بلوغ نرسیده (پسر یا دختر) یا طفل آورده شده می‌باشد (Moein, 1983, p. 3117). از نظر مرکز آمار ایران، کودک به کسی گفته می‌شود که اجازه‌ی فعالیت شغلی نداشته باشد. در این تعریف سن کودک، حداکثر ۱۵ سال تمام شمسی است (Shieh, 2007, p. 14). از دیدگاه یونسکو، کودک کسی است که کم‌تر از ۱۸ سال سن داشته باشد؛ مگر آنکه قوانین آن کشور سن بلوغ را کم‌تر از ۱۸ سال بدانند. طبق تعاریف حقوقی جمهوری اسلامی ایران، کودک به فردی اطلاق می‌شود که به سن بلوغ نرسیده باشد. قانون مدنی در تبصره یک ماده‌ی ۱۲۱۰ مصوبه ۱۳۶۰ مجلس شورای اسلامی، سن بلوغ را برای پسران پانزده سال و برای دختران نه سال قمری ذکر کرده است (Mansour, 1998, p. 312).

با توجه به تمامی تعاریف ارائه شده از کودک، می‌توان این چنین گفت که منظور از کودک، شخصی است که هنوز بالغ نشده است. بنابراین با توجه به سن بلوغ دختران، ۱۱ الی ۱۴، سن بلوغ پسران، ۱۳ الی ۱۶، (Aryanpour, 1984, p. 4200). کودک به طور متوسط گروه سنی زیر ۱۶ سال اطلاق می‌شود.

۳. شهر دوستدار کودک

طرح‌های دوستدار کودک به دنبال اعطای حق شهروندی به کودکان، توسعه آگاهی، بالابردن مشارکت جمعی، کم کردن میزان خشونت علیه کودکان، توجه به موضوعات زیست محیطی و غیره است (Bahrainy, 1998, p. 2). کودکان گروه مهمی از استفاده‌کنندگان فضا و منظر شهری در مقیاس‌های خیابان محلی، مرکز محله و بوستان کودک هستند. به همین دلیل ارتقاء کیفیت این فضاها می‌تواند در رشد فردی به بروز خلاقیت‌ها و ایجاد سرزندگی در کودکان مؤثر باشد (Choay, 1996, p. 55).

دیوید دریسکل^۳ در توصیف ویژگی‌های شهر به عنوان محل خوبی برای کودکان، فهرستی از شاخص‌های یک مکان خوب بر مبنای ارزیابی کودکان از جوامع محلی خود ارائه می‌دهد. از همه‌ی این شاخص‌ها می‌توان به همبستگی اجتماعی، تنوع مکان‌های پر جاذبه برای فعالیت، امنیت و آزادی تحرک، مکان‌های ملاقات افراد هم سن و سال، هویت اجتماعی منسجم و محدوده‌های سبز اشاره نمود (Driskell, 2008, pp. 16-18).

در شهرسازی علاوه بر کودکان و دبستان‌ها؛ فضاهای ورزشی، بازی، پارک‌ها، خانه‌های کودک و نظیر این‌ها نیز برای کودکان در نظر گرفته می‌شود. همچنین علاوه بر اهتمام به نکات فوق به کیفیت زندگی کودکان در شهر نیز توجه می‌شود. به عنوان مثال، در شهرسازی برای برنامه‌ریزی مسکن، سطح زیربنای مناسب تمام اعضای خانوار از نظر ایمنی، آرامش و آسایش تأمین می‌شود. در شهرسازی حتی دید و منظر فضای عمومی، نورگیری ساختمان و غیره برای کودکان و سایر اعضای خانواده مورد توجه قرار می‌گیرد (Shieh, 1998, pp. 63-65).

۱-۳- شاخص‌های انتخابی جهت شهر دوستدار کودک

مطالعات اتحادیه‌ی تحقیقات استرالیا برای کودکان و نوجوانان^۴ در سال ۲۰۰۶ تحت عنوان چه چیزهایی جوامع دوستدار کودک را شامل می‌شود، هشت شاخص عمده را معرفی کرد:

۱. خوشامدگویی و ارتباط، یادگیری چگونه گوش دادن، طراحی کردن، نقشه کشیدن، برنامه‌ریزی و شرکت در فعالیت با کودکان محلی.
۲. ارزش شناسایی کودکان محلی و خانواده‌هایشان به عنوان شرکا و همکاران ارزشمند در زندگی اجتماعی.
۳. امنیت و ایمنی، تدارک مکان‌های امن برای بازی نزدیک خانه.
۴. فعالیت‌های معنی‌دار و خودرایی، تهیه‌ی چشم‌انداز یک جامعه‌ی مرتبط و وابسته به هم و تصور فعالیت‌هایی که یک جامعه‌ی دوستدار کودک را عملی می‌کند.
۵. فضا، طراحی فضاهای خلاق برای کودکان و همراه آنان به شکلی که مردم عادی نیز دلیل آمدن به آن فضاها را داشته باشند.
۶. یادگیری و توسعه، یادگیری و توسعه در مکان‌های روزمره و به شیوه‌های گوناگون اتفاق می‌افتد. مهم چگونگی استفاده از این مکان‌ها و ثبت فرآیندها و خروجی‌های کودکان در استفاده از این فضاهاست.
۷. حمایت، تأمین تسهیلات و خدمات برای خانواده‌ها.
۸. زمان، صرف زمان برای کار با کودکان، به منظور دریافت ایده‌های آنان و فراهم نمودن امکان مشارکتشان. طبق گزارش این مؤسسه، فضاهای بازی کودک باید دامنه‌ی گسترده‌ای از فعالیت‌ها و فرصت‌ها را برای کودکان به منظور تعامل متقابل با دیگر کودکان، دیگر اعضای خانواده و همچنین تجهیزات و تسهیلات، درخت، گل و حتی فضاهایی برای حیوانات، تدارک دیده باشد (Howard, 2006).

۴. نیازهای انسان و جایگاه حضورپذیری و اجتماعپذیری در آن

باید به این نکته توجه داشت که آنچه که باعث بروز یک فعالیت از سوی افراد و به تبع آن به فعلیت رسیدن امکانات بالقوه‌ی یک محیط می‌شود، نیازی می‌باشد که آن افراد احساس می‌کنند. در واقع، هر فعالیت انسانی در هر جایی خاستگاهی دارد که از نیاز ناشی می‌شود. به علاوه، رفتارهای افراد منشاءهای متفاوتی هم چون آرمان‌های فردی، اهداف و ارزش‌ها، منابع موجود و غیره دارد. در سلسله‌مراتب نیازهای مورد مطالعه‌ی مازلو که در زیر آمده است. نیاز به «در جمع بودن» که با بعد اجتماعی طراحی شهری مربوط می‌باشد، در جایگاه دوم قرار دارد و این امر نشانگر اهمیت بالای حضور در اجتماع و اجتماع‌پذیری افراد می‌باشد.

۱. نیازهای فیزیولوژیکی: برای گرما و آسایش

۲. نیازهای مربوط به وابستگی به جمع

۳. نیازهای مربوط به احساس ارزشمند بودن: احساس اینکه فرد در برابر دیگران صاحب ارزش است.

۴. نیازهای مربوط به معرفی استعدادهای خویش: به عنوان مثال بروز استعدادهای هنری و ارضای شخصی از این نظر (Lang, 2012).

نیاز به حضور در جامعه و در میان جمع بودن را می‌توان با کیفیت اجتماع‌پذیری در طراحی شهری مرتبط دانست. کیفیت یا هنجارهای وابسته به اجتماع‌پذیری که با نمایانگر اجتماع، بازنمون می‌شود، با تنوعی از مفاهیم فرادست و فرودست معیارپذیر و سنجیده می‌شوند. این هنجار (یا فراهنجار) زمانی به فعلیت در می‌آید که افراد در مکانی عمومی گردهم آمده و تعاملات اجتماعی بین آن‌ها شکل گیرد، طوری که افراد از حالت فردیت خارج شده و خود را متعلق به یک جمع بدانند. در اینجا گروهی که در یک قلمروی همگانی برای تعاملات گرد هم آمده‌اند، معنی‌دار شده و مکان تحت پوشش گروه قلمرو اجتماعی مربوطه تلقی می‌شود. در این راستا مفاهیمی چون امنیت و حضورپذیری و متغیرهای آن به معیارها و شاخص‌های ارزیابی کیفیات محیط در محور اجتماع‌پذیری تبدیل می‌شوند.

از نظر آلتمن ۳ نوع قلمرو وجود دارد. قلمروی نخستین: در مالکیت و بهره‌برداری انحصاری یک تن یا گروهی خاص است. قلمروی دومین: پلی بین قلمرو نخستین و قلمرو همگانی (سومین قلمرو) می‌باشد و حالتی نیمه‌همگانی دارد. این قلمرو، همیشه متعلق به مجموعه‌ی واحدی از استفاده‌کنندگان نیست و در گذر زمان تغییر می‌کند. قلمروی همگانی: همگان امکان استفاده از آن‌ها را دارند. این نوع قلمرو ساز و کار شکننده و ناپایداری برای نظارت میان مرز بین خود و دیگران دارد و وابسته به عرف و هنجارهای اجتماعی است، نه مقرراتی که خود فرد وضع می‌کند (Alteman, 2003).

تمامی انسان‌ها برای زندگی همواره به دو عامل نیازمندند: نیازهای طبیعی و نیازهای اجتماعی. نیازهای اصلی کودکان بسیار ساده و قابل حل کردن است، اما توجه به این نکته ضروری است که نمی‌توان تمامی شرایط رشد کودک را به صورت کامل فراهم کرد. می‌توان مهم‌ترین نیازهای کودک را به شرح زیر برشمرد:

۱. مراقبت جسمانی، یعنی نیاز کودک به مسکن، خوراک، پوشاک و نیازهایی از این قبیل.

۲. نیاز به حمایت، یعنی نیاز کودک به حمایت و پشتیبانی در مقابل مخاطرات.

۳. نیاز به امنیت، یعنی حمایت و نظارت بر شرایط کودک.

۴. نیاز عاطفی، یعنی عاطفه و احترامی که کودک به کمک آن در مقابل فشارها مقاومت کند.

نکته‌ی بسیار مهم این موضوع می‌باشد که اگر کودک نتواند پاسخ به نیازهای فوق را در خانواده پیدا کند، این وظیفه‌ی خطیر بر دوش مدرسه و جامعه نهاده می‌شود (Shieh, 2007, p. 39).

میاپرینگل^۵ کودک را نیازمند ۴ نیاز اساسی می‌داند؛ ۱) محبت و امنیت، ۲) تجارب جدیدی که کودک کسب کرده است. ۳) تعریف و تعیین کودک، ۴) احساس مسئولیت (Douglas, 1995, p. 22).

به طور کلی می‌توان این گونه عنوان نمود که تمامی نیازهای اجتماعی کودک در سه محیط قابل برآورده شدن می‌باشد. این سه محیط عبارتند از خانواده، فضاهای آموزشی و فضاهای عمومی. فضاهای عمومی را نیز می‌توان به صورت فضاهای مختلفی از شهر مانند فضاهای بازی، مراکز جمعی، خیابان‌ها و غیره برشمرد، با توجه به روحیه کودکان می‌توان فضاهای بازی را از اصلی‌ترین فضاها در برآورده کردن نیازهای کودکان دانست.

بنابراین برای طراحی فضاها و محیط‌های منطبق با نیازهای کودک، باید در مرحله‌ی اول با ویژگی‌ها و خواست‌های او آشنا شد. برخی از اساسی‌ترین نیازهای کودکان مانند احساس امنیت، احساس تعلق، احساس راحتی، فضای خلوت، فضای رنگارنگ و بازی. نیازهای اساسی کودک، قابل دسترسی و حصول می‌باشد. فقط این نکته قابل اهمیت است که شرایط مناسب رشد کودک، همواره به صورت کامل و یک جا فراهم نیست (Azmodeh, 2012, p. 14).

۵. نقش امنیت در حضورپذیری کودکان

انسان به واسطه‌ی حضور در فضا به دنبال آن است که وجود خود را معنادار نموده و پایگاهی در فضا و زمان به دست آورد. آدمی با حضور در فضا، معناها را آشکار و ادراک می‌کند و به موجب آن به حیات اجتماعی و هدف‌دار دست می‌یابد (Schulz, 2010, pp. 2-4). حضور کودکان در فضاهای همگانی اهمیت زیادی دارد، آن گونه که می‌تواند به عنوان بخشی از فرآیند آموزش و پرورش کودکان تلقی شود. عوامل زیادی در حضور کودکان در فضاهای همگانی اهمیت دارد. یکی از عوامل مؤثر بر حضورپذیری کودکان در فضاهای همگانی وجود امنیت در این مکان‌ها می‌باشد. بنابراین، شاید مهم‌ترین ویژگی یک فضای عمومی مناسب برای کودکان، تأمین امنیت فیزیکی و روانی کودکان و خانواده‌ی آن‌ها باشد. جین جیکوبز معتقد است مهم‌ترین علاقه‌ی کودکان در فضای همگانی به ایمنی خیابان، تنوع کاربری‌ها، شادابی و سرزندگی شهر خلاصه می‌شود و با رفع این نگرانی کودکان، نگرانی‌های اصلی والدین آن‌ها نیز برطرف خواهد شد. از نظر جین جیکوبز، امنیت، به ویژه برای زنان و کودکان، از حس «حضور نگاه‌ها در خیابان» منتج می‌شود؛ نوعی نظارت فعال واحدهای همسایگی در فضای جمعی که تجربه‌ی طراحی مدرن در شیوه‌ی لوکوربوزیه، با اصرار بر توسعه‌ی بلوک‌های بزرگ و آسمان‌خراش‌ها، آن را به مرز نابودی کشانده است. به بیان وی، ویژگی زیربنایی هر محله‌ی شهری موفق آن است که فرد در میان همه‌ی این غریبه‌ها احساس امنیت کند (LeGates & Stout, 2003, pp. 107-111).

۶. بازی و فضای بازی

«پیازه» یکی از اثرگذارترین نظریه‌پردازان روانشناسی کودک بوده که بازی را کلید اصلی کشف دنیای اطراف کودک دانسته و رشد شخصیت کودک را از جنبه‌های مختلف وابسته به بازی می‌داند (Karimi, 1998, pp. 7-26). بازی، وسیله‌ای است برای کودکان که بتوانند با دیگر کودکان مانوس می‌شود و ارتباط برقرار کنند (Jafari, 2010, p. 32). صاحب‌نظران مختلف نظریات متنوعی در مورد بازی ارائه داده‌اند؛ از جمله سقراط، معتقد است که پرداختن به بازی و فعالیت‌های بدنی در سنین کودکی و نوجوانی برای تندرستی آدمی در سال‌های پیری از اهمیت ویژه‌ی برخوردار است. از نظر ارسطو، بازی نیروی نهفته‌ای است که روان آدمی را از خواست‌های مضر و احساسات و امیال چرکین پاک می‌کند (Fathi, 2005, p. 91). کارل گروس معتقد است بازی یک نوع کنش تعریفی مقدماتی و کمک‌کننده برای فعالیت‌هایی است که فرد می‌خواهد در آینده انجام دهد. طبق تعریف اشعاری‌نژاد، بازی عبارت است از: همراه بودن با حرکت، احساس آزادی در انتخاب، لذت بخش بودن، هدف مادی نداشتن و غیره.

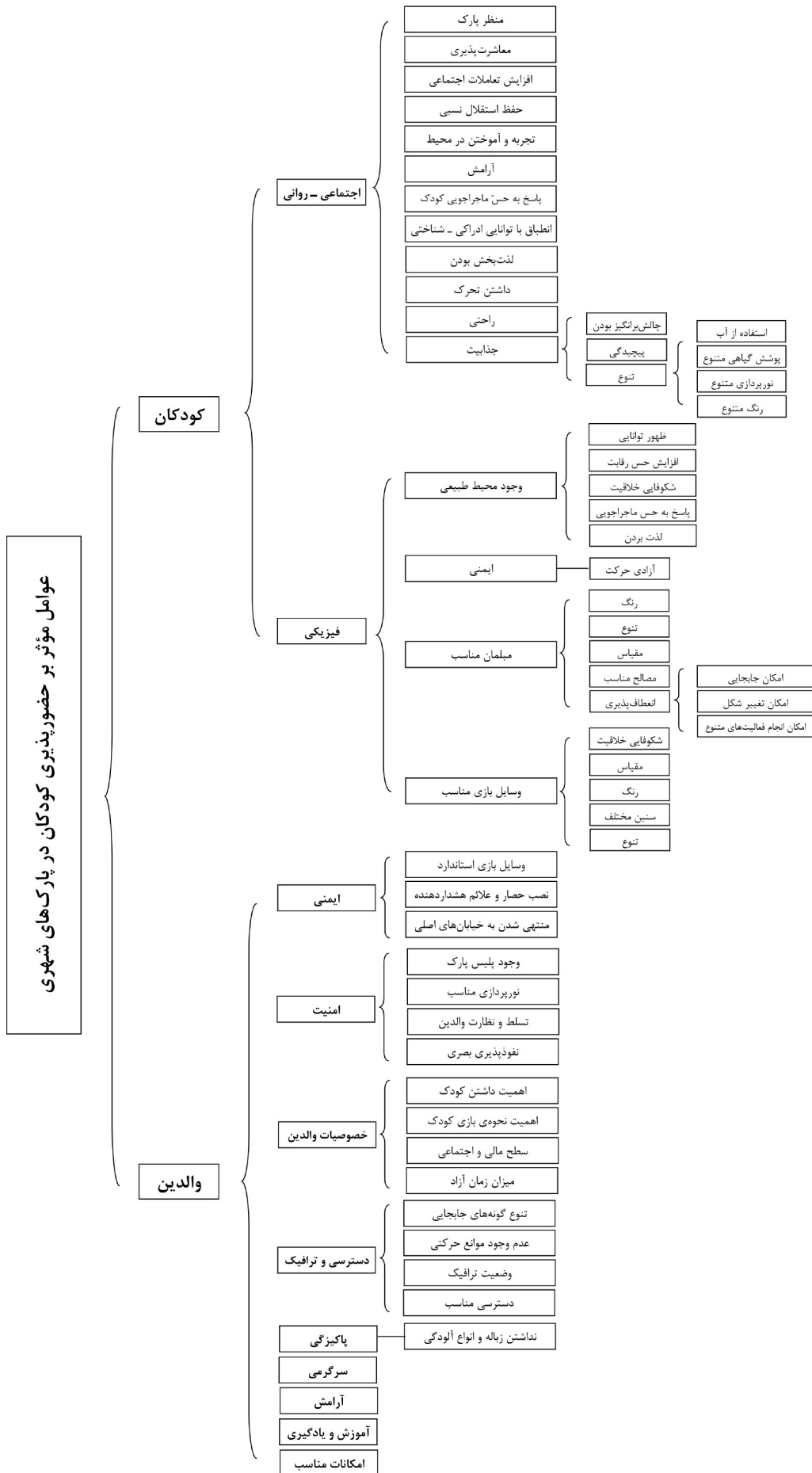
مطالعات متعدد نشان می‌دهد که مکان‌های مطلوب برای اکثر کودکان شامل خانه‌ها و باغ‌ها، خیابان‌های در نزدیکی محله، پارک‌ها، زمین‌های بازی و میدانی ورزشی است (Jack, 2008, p. 759). فضای بازی نوعی از فضای همگانی پویاست؛ یعنی سرپوشیده و خصوصی نبوده و تعاملات اجتماعی کودکان در بالاترین سطح در این فضا اتفاق می‌افتد. فضای بازی به عنوان یک کاربری مستقل و عمدتاً با حوزه نفوذ محله‌ای نقش آفرینش بازی‌های متنوع (همانند بازی‌های ماجراجویانه، گروهی، آب بازی، ماسه و گل بازی، نقاشی و ترسیم، بازی‌های حرکتی - جنبشی، بازی با تجهیزات، بازی‌های نمایشی، بازی‌های اجتماعی، بازی با توپ، بازی‌های علمی، بازی با وسایل متحرک مانند دوچرخه، سه‌چرخه، گاری، بازی با عناصر طبیعی و غیره) را برای کودکان ۱ تا ۶ سال و از ۶ تا ۱۵ سال به ترتیب برای بازیکنده‌های کوی و بازیکنده‌های محله‌ای بر عهده دارد (Norozi, 2010).

عوامل مؤثر بر کیفیت زمین‌های بازی عبارتند از:

- امنیت و نظارت: فضاهای امن نزدیک خانه، زمین‌های اشتراکی برای خانواده‌ها، فرصتی برای افزایش حضور کودکان و افزایش نظارت خانواده‌ها را فراهم می‌کند.
- ایمنی: حفاظت در برابر ترافیک، زهکش‌ها، آب گذرهای سرپوشیده، پاک‌سازی زمین از زباله و خرده شیشه، عدم وجود ارتفاعات حفاظت نشده به علت افزایش ایمنی کودکان کوچک‌تر، حفاظت در برابر آتش، مایعات سوزان.
- گوناگونی و ایجاد فرصت‌های متنوع: تماس راحت با دیگر کودکان، جاهایی برای بالا رفتن، پریدن، خزیدن، فضاهایی برای دویدن و جست و خیز کردن، فضاهای بی‌خطر چالش‌برانگیز متناسب با سن کودکان، فضاهایی برای مخفی شدن، در دسترس بودن چیزهای به ظاهر بی‌استفاده مانند قطعات چوب، سنگ، بطری‌های پلاستیکی و جعبه‌های پلاستیکی و چوبی.
- محیط طبیعی بهترین محیط‌ها برای افزایش حس رقابت در کودکان‌اند. محیط‌های انعطاف‌پذیر و قابل شکل‌دهی توسط کودکان، مناسب‌ترین محیط برای حمایت از کودکان، به منظور استفاده بهتر از توانایی‌شان و حضور در یک محیط در کنار کودکان دیگر می‌باشد.

- زمین‌های بازی رسمی: چند زمین بازی کوچک در کنار محل زندگی کودکان بهتر از یک زمین بازی بزرگ است که در فاصله‌ی بیشتری از محل سکونت آن‌ها واقع شده باشد. از جمله ویژگی‌های زمین بازی رسمی می‌توان به قابلیت دسترسی، بهره‌برداری بدون تبعیض، قابلیت استفاده برای تمام گروه‌های سنی، نگهداری مناسب و ایمن‌سازی به منظور جلوگیری از بروز خطرات و آسیب‌ها، دسترسی شایسته به وسایل بازی در محل‌های مناسب اشاره نمود (Emadi, 2011).

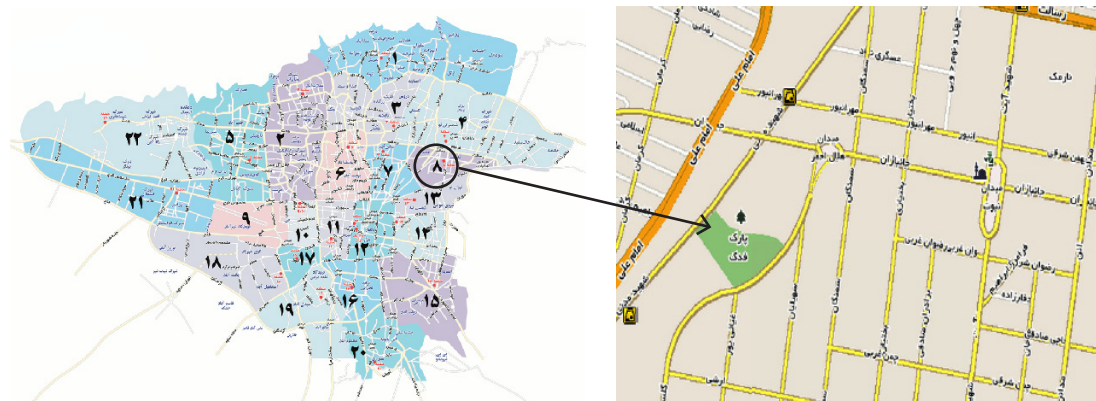
نمودار ۱: عوامل مؤثر بر حضور پذیری کودکان در پارک های شهری

۷. نمونه موردی

پارک فدک در منطقه‌ی ۸ شهرداری تهران واقع شده و در محله‌ی فدک در غرب این منطقه قرار گرفته است. این پارک، یکی از بزرگ‌ترین پارک‌های موجود در منطقه‌ی ۸ تهران بوده و موقعیت آن در حد فاصل میان خیابان‌های شهید مدنی (نظام‌آباد) در غرب آن و خیابان گلستان در شرق آن می‌باشد. پارک فدک، ۴۶۳۰۹ مترمربع مساحت داشته و از سال ۱۳۴۵ شمسی مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. از نقاط قوت این پارک، مکان‌های ورزشی و تفریحی مناسبی است که تردد متوالی را در این پارک تسهیل می‌نماید.

شکل ۱: موقعیت پارک فدک

این پارک در اکثر اوقات روز محل استفاده‌ی اهالی ساکن در محله‌ی نارمک می‌باشد و حتی می‌توان گفت خاصیت فرامحله‌ای دارد. همچنین زمین بازی کودکان آن نسبت به تمامی پارک‌های محلی این منطقه از تنوع و کیفیت مناسبی برخوردار است و معمولاً در دو نوبت صبح‌ها (در حدود ساعات ۱۰ الی ۱۲ ظهر) و عصرها (از ساعت ۱۷ تا غروب آفتاب) محل مناسب و امنی جهت استفاده‌ی کودکان و والدین آن‌ها می‌باشد. نزدیکی این پارک به فرهنگسرای گلستان، مجموعه‌ی ورزشی فدک و سینمای خانوادگی گلستان، مراجعه‌کنندگان به این پارک را افزایش داده است.

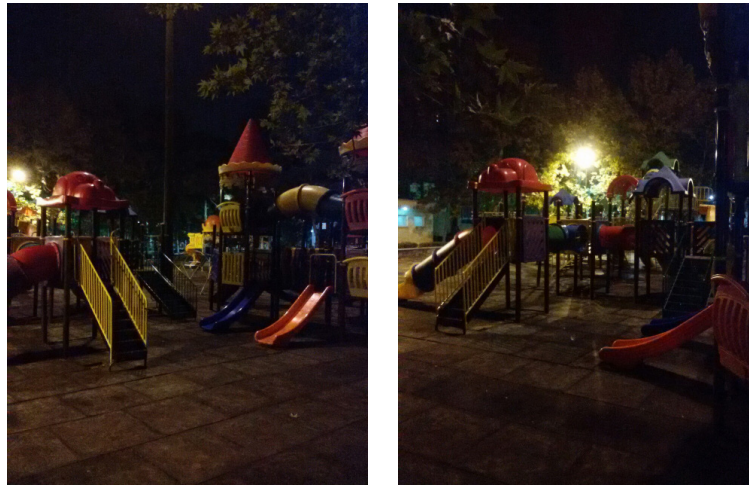
۸. یافته‌های تحقیق

بر اساس بررسی‌های انجام شده، نورپردازی از نظر کمی و کیفی باید در زمین بازی تقویت شود. خصوصاً از نظر مصاحبه‌شوندگان، این مسأله در شب اهمیت بیشتری دارد که در قسمت‌هایی از پارک حس ناامنی زیاد است، نورپردازی نامناسب این حس را تشدید می‌نماید. تنوع نورپردازی در پارک وجود ندارد و خصوصاً کودکان تمایل زیادی داشتند که تنوع نورپردازی از نظر رنگ در زمین‌های مختلف وجود داشته باشد. با وجود وسایل بازی مناسب در پارک فدک، بسیاری از والدین به دلیل نورپردازی نامناسب تمایل ندارند که کودکان آن‌ها در زمان عصر از زمین بازی این پارک استفاده نمایند. پس به نظر می‌رسد نورپردازی می‌تواند عامل مؤثری بر حضور افراد در پارک فدک باشد.

شکل ۲: پارک فدک در روز

شکل ۳: پارک فدک در شب

۸۳ درصد پاسخ‌دهندگان اعتقاد داشتند که نورپردازی عامل بسیار مهمی برای احساس امنیت و آرامش است. این موضوع هم از نظر والدین و هم از نظر کودکان، با اهمیت بوده است. ۷۷ درصد از پاسخ‌دهندگان، علاقمند بودند که از تنوع نورپردازی در زمین بازی استفاده شود. به نظر آن‌ها، این مسئله می‌تواند باعث افزایش جذابیت پارک شود. ۶۶ درصد از مصاحبه‌شوندگان اعتقاد داشتند که تعداد چراغ‌های پارک کافی نیست و ۵۵ درصد از آن‌ها تعداد چراغ‌ها را کافی دانسته‌اند ولی خراب بودن چراغ‌ها و کیفیت آن‌ها را نامناسب می‌دانند. ۸۸ درصد از آن‌ها بیان کرده‌اند که بهتر شدن نورپردازی پارک می‌تواند میزان حضور آن‌ها را در پارک افزایش دهد؛ خصوصاً این مسئله در شب، اهمیت بسیاری پیدا می‌کند که سبب عدم مراجعه‌ی افراد به پارک می‌شود و این مورد مشکل جدی برای والدین شاغل به حساب می‌آید. ۱۰۰ درصد افراد بیان کردند که نورپردازی مناسب می‌تواند احساس آرامش بیشتری را در کاربران ایجاد کند و سبب حضور بیشتر آن‌ها در پارک شود.

۹. نتیجه‌گیری

یکی از عرصه‌هایی که کودکان می‌توانند در آن‌ها آموزش ببینند، فضاهای همگانی است. یادگیری کودکان در فضاهای غیررسمی به دلیل داشتن آزادی عمل افزایش می‌یابد. کودکان در این فضاها فارغ از محدودیت‌های زمانی خاص می‌توانند آزادانه بازی کرده و با همسالان خود ارتباط داشته باشند. بنابراین حضور کودکان در فضاهای همگانی، خصوصاً در زمین بازی اهمیت بسیاری دارد. آن‌ها می‌توانند با هم سن و سال‌های خود تعامل داشته و آزادانه بازی کنند. از طرف دیگر عامل ترس و امنیت شبانه موضوع بسیار مهمی است که بر کاهش میزان حضور کودکان در زمین‌های بازی، هنگام شب تأثیر می‌گذارد. با توجه به کمبود زمین‌های بازی برای کودکان، آپارتمان‌نشینی در شهرها و مسائلی نظیر آن‌ها مناسب‌سازی زمین‌های بازی اهمیت زیادی دارد. با بررسی‌های میدانی انجام شده می‌توان نتیجه‌گیری کرد که نورپردازی مناسب می‌تواند باعث ارتقاء حس امنیت در کودکان و والدین آن‌ها شود و بالتبع حضور، حضورپذیری و اجتماع‌پذیری آن‌ها افزایش یابد. با توجه به اینکه طراحی نورپردازی فضاهای همگانی از طریق محاسبات دقیق و فنی امکان‌پذیر است. بدین منظور لازم است در طراحی پارک‌ها، محاسبات روشنایی انجام پذیرد تا این فضاها و به تبع آن، زمین‌های بازی کودکان نورپردازی مناسب داشته باشند.

پی نوشت

1. Gleeson
2. Driskell
3. Sipe
4. Australian Research Alliance for Children and Youth (ARACY)
5. Mia Pringle

References

- Alteman, I. (2003). *Environment & Social Behavior*: (Ali Namazian, Trans.) Tehran: Shahid Beheshti University Publication.
- Aryanpour Kashani, A. (1984). *Aryanpour Persian Dictionary-English Farsi Dictionary*. Tehran: Amirkabir Publication, Second Edition.
- Azmodeh, M. (2012). *Architecture and Design for Children*. Elm-o-Danesh Publication.
- Bahrainy, H. (1998). *Urban Design Process*. Tehran: Department of Housing and Urban Development.
- Douglas, U. (1995). *Modification of Children's Behavior*. (S. Jamalfar, Trans.) Tehran: Fahim Publication.
- Driskell, D. (2008). *Creating Better Cities with Children and Youth: a Manual for Participation*. (M. Tavakoli, & N. Saeedi Rezvani, Trans.) Tehran: Dibache Publication.
- Emadi, k. (2011). Urban Design for Creating Urban Environment of Friendly Child, Case Study: Sepahan of Isfahan City. M.A. Thesis. Isfahan Art University.
- Fathi, H. (2005). Impact of Games and Toys for Growing Minds and Creative of Children. *Psychology and Educational Sciences*, 309, 89-95.
- Gleeson, B., & Sipe, N. (2006). *Creating Child Friendly Cities Reinstating Kids in the City*. New York: Routledge.
- Howard, A. (2006). What Constitutes Child Friendly Communities and How are They Built?. Report Prepared for the Australian Research Alliance for Children and Youth (ARACY), Perth.
- Jack, G. (2010). Place Matters: The Significance of Place Attachments for Children's Well-Being. *British Journal of Social Work*, 40, 755-771.
- Jafari, A., & Jafari, F. (2010). *Therapy Play*. Abhar Islamic Azad University, First Edition.
- Karimi, A. (1998). Return to Childhood, Return to Creative. *Psychology and Educational Sciences*, 138, 7-26.
- Kiani, A., & Esmailzadeh Kavaki, A. (2012). Planning Child-Friendly City (CFC) from children's perspective (Case study: Quchan). *Journal of Landscape*, 9(20), 51-62.
- Lang, J. (2012). *Creating Architectural Theory: The Role of The Behavioral Sciences In Environmental Design*. (A. Einifar, Trans.) Tehran: Tehran University Publication, 6th Edition.
- LeGates, R., & Stout, F. (2003). *The City Reader*. London: Routledge, 3rd Edition.
- Lynch, K. (1980). *What Makes A Good City? General Theory of Good City Form; a New Try at an Old Subject*. Holst-Lezing, 9-12.
- Mansour, J. (1998). *Rules collection with Last Revisions*. Tehran.
- Moein, M. (1983). *Persian Dictionary*. 5th Edition. Tehran: Amirkabir Publication.
- Norozi, A., & Nastaran, M. (2010). *Playgrounds, Forgotten Urban Space*. Tehran: Urban Landscape Conference.
- Pourjafar, M., Ansari, M., Mahmoudinejad, H., & Alizadeh, A. (2010). Analyze Study of Children's Creativity Incentives in Urban Spaces and Environment's Design with Emphasis on Bringing up Cohesions between Creativity and Physical Design of Urban Spaces. *Urban Management*, 25, 62-83.
- Schulze, S., & Moneti, F. (2007). The Child Friendly Cities Initiative. Proceedings of the Institution of Civil Engineers. *Municipal Engineer*, 160 (2), 77-81.
- Shieh, E. (1998). *Concepts of Planning for Life Complexes*. Tehran: Iran University of Science & Technology.
- Shieh, E. (2007). *Preparation of City for Children*. 2nd Edition, Tehran: Nashre Shahr Publication.

